

וזה הכל! לשון־העילגים, שבה מנוסחות ההגדרות הללו, היא לוויית „חן נוספת לתכנון הקלוש, המסולף.

אילו הסתפק המחבר בהגשת ספר שימושי צנוע, המספר על תכנם של מחזות לקורא עממי שאינו מצוי אצל מקורות — אין ספק שהיה מוציא מתחת ידו דבר מתוקן יותר. נסיונו להקיף זרועות עולם בנושא „במות עולם“ הוא כשלון. תפסת מרובה — לא תפסת.

מ. ג'ורא

על מידת הרצינות של הסברי המחבר, ה־הערכותיו הכלליות, נוכל לעמוד מן השורות המוקדשות לתולדות התיאטרון במאה התשע־עשרה ובמאה העשרים: „במאה ה־19 החלו המחזאים לתאר גם את חיי העם. השחקנים התנועעו על הבמה כבני אדם פשוטים, ודיברו כבני־מתות רגילים, וסגנונם־מישחקם היה או נאטורליסטי (טבעי) או ריאליסטי (מציאותי). במאה ה־20 השפיעו על המחזאים והשחקנים זרמי אמנות שונים, כגון האַכספרסיוניזם (הבעה) ששאף להעמקת ההרגשה וההבעה“ בדיוק כך.

דברים על הפילוסופיה של הדת

מאת יצחק יוליוס גוטמן, הוצאת ספרים ע"ש י. ל. מאגנס, תשי"ט. האוניברסיטה העברית ירושלים,

זה הוא מסוגל לדון עליה מבחינה מדעית אוב־ייקטיבית. עניין מיוחד יש בפרקים העוסקים בניתוח התורות של קונט, פויירבאך, מארכס ופרויד. גוטמן קובע לדת את מקומה העצמאי והלגיטימי בתחומי הרוח האנושי ומראה את עיקרי היסודות, המיוחדים לדת, שאין להסיקם ולהפיקם מתחומים אחרים, למשל: המטאפיזיקה, המדע או המוסר.

המתודה של גוטמן היא בעיקרה אנאליטית. אבל הוא מגיע גם למסקנה קונסטרוקטיבית וקובע לדת את תפקידה בעולמנו הרוחני. הדת היא המאחדת את התחומים השונים של חיי האדם. „הספציאליואציה של המדע ושל החיים גדלה עם פיתוח החיים, ועם כל זאת אי אפשר בהפרדת התחומים השונים בחיים. על האדם להיות אדם, ולא ספציאליסט בלבד. הערכים השונים צריכים להיות קשורים זה בזה. הדת צריכה לאחד את כל התחומים השונים ועם זאת עליה להיות מעל לכל התחומים האלה“ (ע' 102). „יש איפוא בדת משום שניות: היא תופעה מיוחדת ועצמאית, אולם באותה שעה היא גם מקושרת עם כל התופעות האחרות“ (ע' 14). עם ספרו זה של גוטמן נוסף נכס רבי־ערך לספרות המחשבה המקורית בישראל.

מנשה דובשני

פרופ' יוליוס גוטמן ז"ל (מחבר הספר הנודע „הפילוסופיה של היהדות“, שיצא במוסד ביאליק) כיהן בקתדרה לפילוסופיה יהודית באוניברסיטה העברית, ואחת לארבע שנים נתן הרצאות בפ"י לוסופיה של הדת. שניים מתלמידיו — פרופ' נתן רוטנשטרייך ושואל אש — עיבדו והכינו לדפוס את הרצאותיו ע"פ רשימותיה של גב' שולמית טוב. בכך זיכו את הקורא העברי בספר חשוב של הוגה דעות עמוק ומקורי, שמעטים כמותו בדורנו.

הספר כולל הרצאה שיטתית מקיפה ויסודית על הבעיות העיקריות של פילוסופיית הדת. הבעיות העיקריות הן ארבע. ראשית, טיבה העצמי של הדת, אופיה המיוחד, העושה אותה לתחום בפני עצמו בתרבות האנושית, שאין לזהותו ולערבבו עם שום תחום תרבות אחר. שנית, העקרונות שעל פיהם אפשר למיין את הטיפוסים השונים של הדתות ותיאור הטיפוסים השונים עצמם. שלישית, אמיתת הדת, היינו: תביעתה לאמת, ורביעית, תפקיד הדת בדורנו, לאור התקדמות המדעים.

בכל הבעיות האלו דן גוטמן מתוך בקיאות רבה בספרות הפילוסופית הכללית, מתוך חריפות מחשבתית בלתי רגילה ומתוך גישה נפשית של אדם היודע מהי חווייה דתית אמיתית, ויחד עם

מ ע ב ר מ ש ם

פרקי תיאור והגות של אסיר ממחנה הסגר מעבר למסך הברזל, מאת ש. ש. רון, הוצאת „מוסד ביאליק“, ירושלים, תשי"ט.

וכל שכן מי שנתנסה במתואר וברחוש בנופו ובנפשו, כמעט שאינו מוצא ענין נוסף ברפורטא־ז'ת מסוג זה המופיעות בומן האחרון. דומה הכל

מי שמצוי אצל ספרי הרשמים והתיאורים שהועלו על־ידי אנשים אשר ניצלו מגיא־העינו־יים שבמחנות ההסגר ובבתי הכלא הסובייטיים,

— על כך יעידו, למשל, תיאורי ה"שליחים". באי כוחה של מפלצת הפחד, הבולשים בגלוי ובהסתר, המשחקים לפניך תורה הפורשים את רשתם לרגליך, כל אלה שלמדו תורה מיוחדת זו בבתי אולפנה מיוחדים (ע"ע 17—20). או רישום דיוקנו של מלך ארנולדוביץ אפרסמון, הממשיך גם במחנה-ההסגר בפכחוננו הדיאלקטי ובהטפתו לטמיעה, שמחבר הספר משרטטו בסארקאזם עד כדי הפיכתו לדמות גרוטסקית.

אם כי הכותב הוא בעל לב יהודי חם, רבים בו בספר הדפים שהצביון האנושי בלבד הוא שקובע את ייחודם; בשלוש המגילות "פחד", "אפס" ו"חזור חלילה", הרמז ליהדות או שהוא חסר לחלוטין או שהוא קלוש ביותר, ורק בסיומה של המגילה "חזור חלילה", לאחר שהמחבר מביע רחשי התפעלות מרוסיה הגדולה, על כל פלאי הגיאוגרפיה וההתהוות ההיסטורית שלה (ע"ע 104—106), מתנסחת השאלה הנוקבת "היכן מולדתי אני?" ברם, בהשרידה" וב"הל לוייה" מתגלה הסבל היהודי ומודקרת המיהות היהודית, הגלות שבתוך הגלות והעינוי שמבפ" גים לעינויים. הפנימיות והחביון נחשפים, והנה הם ניוונים מן הרומאנטיקה והחזון הלאומיים. "השפה היפה, היחידה, השרידה" מתנערת מאבק המליציות והופכת למשהו קיומי, שבלעדיו מאבד הכותב כיהודי את משמעותו. הרי כאן התקווה והאצילות, הכיסוף והגמול, הנחמה והחלום.

ואילו בנימין ויינבלאט שבמגילת "הללויה", הלה מתעלם כליל מן החיים שבמחנה וכולו שקוע בחישובים על מה שנעשה "שם", בישראל, ובעיקר על מה שראוי לעשות שם. התרוממות אנושית שאינה מצויה וטהרת נפש יהודית לא שכיחה מתמזגות בו ומטילות אותו לתוך קדחת של הזיות ותכניות נועזות, העשויות לשמש מיטב חזון לדור יהודי חדש, והכל נפלט בטון ברנרי-ברוכובי"הזו": "דרכנו ודאי שהיתה ארוכה ומלאה חתחתים, קשיים צפויים ובלתי צפויים, אולם אף פעם לא היינו מטנפים את דגלינו באיזה מעשה אשר לא יעשה — — — אם מדינת ישראל תתקיים בתור מדינה זמנית של פליטים ולא של עם שחזר סוף-סוף אל מולדתו, שומרת נשמת החיים שלו; אם מדינת ישראל לא תיפלה לטובה, לחיי אנוש נבונים יותר, מסודרים ויותר אנושיים מכל שאר הארצות — מה טעם יהיה בקיומה? — — האומנם לא תימצא במדינת ישראל, במשטר החיים שהולך ונרקם שם, תשובה חיונית, חותכת ומשכנעת על כל הקשיים החברתיים שזמהים ומערערים

חזור והולך באותם פרטים כמעט; מותר לך לשנות שם זה או אחר, שמות מקור מות ושמות אנשים, והרי לפניך אותה "חדגו" ניות" שבחיים-לא-חיים אלו. "סגולה" זו מעידה, מצד אחד, על האותנטיות של המסופר, ומצד שני, מתרגל אליה הקורא עד כדי התקהות החושים, ושוב אינו נפעל באותה מידה שראויים לה התיאורים והחוויות. מה שאין כן הספר שלפנינו. הוא מזעזע על אף היותו חסר פריט זוועות. ההזדעזעות באה לאו דווקא ממה שמסור גל הזאב-שבאדם-ממטר לעולל ליחיד "הפושע" (ויחידים אלו הרי מניינם מגיע למיליונים), אלא ממה שמסוגל לשאת ולסבול הנרדף והנע" גש. היצור האנושי, בשר ודם, בעל צלם אלוהים, שתחושות לו והכרתו צלולה, שתפיסתו חדה ושיקולו נמרץ, שראייתו את עצמו ואת הסובב היא בדרך ההפשטה והיא מעמיקה וממריאה כאחד.

חמשת הפרקים שבספר, שהגיעו, כנראה, בדרך מופלאה אלינו, יתכן שנתחברו במשך שנים, וכל אחד מהם הוא מעין מגילה, מגילת יסורים, לעצמה. בתוקף תנאים מסויימים נכתבו בצורה שונה: המגילה הראשונה ("פחד") ערוכה בצורת מסה פסיכולוגית (והמדבר בה הוא בלשון "אני"), הכוללת ניתוח מדוקדק, רווי הגדרות ותיאורים והשוואות, של מי שעדיין "אזרח חפשי" הוא לכל דבר, אבל כל כולו נתון הוא לפחד בלילה ולפחד ביום, "הפחד ממה שאורב אחריו כצל מחוייב והכרחי ואשר אין לך כל מפלט ממנו". ודוק: לא הפחד מפני השמא, אלא הפחד מפני ההכרחי לבוא, שאינך יודע מהותו האמיתית. מחקר אינטרוספקטיבי זה ראוי, בוודאי, שיתורגם למען הרבים.

המגילה האחרונה ("הללויה") אף היא בלשון "אני". ערוכה, אלא שכאן "הגיבור" הוא לא הכותב, כי אם חברו לפלוגה במחנה-ההסגר, בחור בסאראבי ממארגני "החלוץ" לשעבר, שהמחבר מנהו בשם בנימין ויינבלאט. ואילו שלוש המגילות האמצעיות ("אפס", "השרידה", "חזור חלילה") ערוכות בצורת סיפורים בגוף שלישי, אבל "הגוף השלישי" משנה כל פעם את שמו; הנה הוא "המטייל האלמוני", והנה הוא אליהו ספיר, והנה הוא שלמה גפן. ברור, שכל אלה אינם אלא אחד שכתב על עצמו ואת עצמו ניכר שבמגילות אלה לא נתכוון להעיד בלבד, אלא בעיקר להתפרק. והוא עושה זאת בדרך של התייחדות, של הגות ולפרקים בדרך של פיוס. ומה גדול כוחו הדיוקנאי של הכותב

את חיי האדם בארצות אלו, שאנו חיים בהן עכשיו?" הספר כחוב בלשון דשנה, ציורית, ספוגת

תרבות יהודית ותרבות כללית, וכל מגילה ומגילה חרתה חריתה עמוקה בלב הקורא. ק. א. ברתיני

היהודים הסובייטיים וגורלם

מאת פ. פנימי, ספרית עיינות, הוצאת "עם עובד" תל-אביב, תשי"ט.

עם תיאורן הנכון של מערכות היהודים הסובייטיים בשעה זו — על האפליה בשטחי הכלכלה וההשכלה, וכן על הגילויים של הת- עוררות לאומית בקרבם, בעיקר בקרב הנוער, — אין המחבר חפשי מהערכות בלתי מציאותיות על הדרכים לשינוי מצבם הטראגי. וזאת — גם כאשר הוא מביא בחשבון "את העמדה העויינת של ברית הסובייטים כלפי מדינת ישראל, ואף חשיבות עמדה עויינת זו לגבי החמרת מצב היהודים בבריה"מ".

משום-מה מאמין המחבר, כי אילו היו חורצי גורלם של היהודים, חוזרים לעקרונם של לנין בדבר חופש ההגדרה העצמית הלאומית במובן זה, שהיו נותנים אפשרות לחיי-תרבות לאומיים לאותם היהודים הנזקקים להם ואפשרות יציאה ליהודים המרגישים עצמם קשורים במדינת ישראל" — "היו היהודים הסובייטיים חושבים זאת לשיפור גדול של מצבם". פעמים אחדות נתלה המחבר באילן הגדול ששמו לנין וראה בהילכתו על "הגדרה עצמית לאומית" תיקון המעוות החמור לגבי היהודים, כאילו לנין עצמו, שנים רבות לפני כוננות השלטון הסובייטי, לא גמגמה עם הדוגלים בדעה על דרך הטמיעה וההיבלעות בין הגויים כעל הדרך היחידה לפתרון מלא של השאלה היהודית. והן על כך היה נטוש בזמנו הוויכוח בין לנין וה"בונד".

ובסיכום — דפי החוברת, "היהודים הסובייטיים וגורלם" חוזרים, אמנם, חרדה לעתידו וגורלו של השבט היהודי הגדול בברית המועצות, עם זאת אין למצוא בה הוראת דרך ריאליסטית כיצד לחלצו מניוון וחידלון.

נ. בן-נפתלי

חיי יום-יום בתקופת חמקרא

מאת א. ו. היטון, תירגם א. דובניקוב, הציורים מאת א. קווינל, הוצאת יבנה, תל-אביב, תשי"ט

שידעו אותם בניהן של משפחות עבריות רגיו לות בפרק הזמן שבין 1250 ל-586 בקירוב לפני הספירה. החיבור אינו מכוון לחוקרי-מקרא ולמלומ-

זהו קובץ קטן של מאמרים על מצב היהודים בברית המועצות — פרקי התרחשויות בהשתל- שלות חיהם ומעמדם. המחבר הוא "אחד מאלה אשר גורל היהדות הרוסית בימינו היה מנת חלקם האישית" — עדות ההקדמה שבקובץ. אכן פנימי הוא האיש בתיאוריו על "ההווי של היהודים בבריה"מ", "עתידם של יהודי רוסיה", "יהודי בריה"מ ומדינת ישראל", "היהודים הסור בייטיים בעיני עצמם" והמאמר האחרון — "חרוש'צ'וב וסגולות העם היהודי".

מהעובדות ראויה לציון מיוחד הרצאת מש- מעותה המעשית של "עלילת הרופאים", לאמור: "שני חדשי עלילת הרופאים" — מחמישה-עשר בינואר 1953 ועד לאחר מותו של סטאלין — לא נועדו לפי מחשבת סטאלין והמשרטה החשאית להיות כותרת לרדיפות השנים הקודמות וסופן, אלא להיפך: התחלת פרק חדש ומכריע בהן. — — — בעת ובעונה אחת עם הוצאתם להורג של הרופאים החפים מפשע, נעשו, כידוע, כל ההכנות הדרושות להעברת מאות אלפי יהודים למחנות-ריכוז ולמקומות-גלות רחוקים. ואם לזכור שלשם כך היה צריך לגייס את כל דעת הציבור העולמית וזו של בריה"מ עצמה, ואם להבין אינו תוצאתו היו מוכרחות לבוא בעקבות ביצוע החלטה זו יתברר... שזו היתה גזרת שמד, ובתור שכזו היתה צריכה לשמש נקודת מפנה בכל חיי היהודים ברוסיה".

עצם האפשרות של עלילה מעין זו במשטר קומוניסטי, שפירסומה ברבים היה מלווה השמצת היהודים בתור יהודים, — מוכיחה בעליל מה רעועים יסודותיו של הקיבוץ היהודי הסובייטי. גם לאחר שהתכנית השטנית בוטלה, כידוע, על סף הגשמתה.